

Drie Nederlandse gedichten

Driemaal heeft Leander Schlegel een Nederlands gedicht getoonzet, maar opvallend genoeg driemaal in een Duitse vertaling. Het gaat om respectievelijk:

'Komm ins Boot, Geliebte!' (opus 21 no.1) van Fiore della Neve,

'Um Mitternacht' (opus 24 no.1) van Albert Verwey,

'Abend' (opus 24 no.2) van W.G. van Nouhuys.

In alle drie gevallen is volgens de partituur O. Hauser verantwoordelijk voor de vertaling.

Het is voor het tijdsbeeld wel de moeite waard even iets dieper op deze Otto Hauser in te gaan en ik doe dat hoofdzakelijk aan de hand van een artikel van Herbert Van Uffelen: 'Otto Hauser als Kulturvermittler', opgenomen in: Herbert Van Uffelen & Leopold Decloedt, *Der niederländische Sprachraum und Mitteleuropa* (Wenen, 1995).

Otto Hauser werd in 1876 in Kroatië, overigens als afstammeling van 'Reichsdeutschen', geboren. Hij koos in 1894 Wenen als woonplaats en overleed daar in 1944. Zijn oorspronkelijke literaire werk werd in die tijd zeer gewaardeerd en ook bekroond. Daarnaast was hij in het bezit van een uit de kluiten gewassen talenknoedel en hij schijnt uit wel twintig of zelfs meer talen vertaald te hebben. Zo had Arnold Schönberg (1874-1951) de gedichten van Oscar Wilde in Hausers vertaling uit 1906 in de kast staan. Voor de satiricus Karl Kraus (1874-1936) was deze veeltaligheid aanleiding om op te merken: "20 Sprachen zu beherrschen ist eine traurige Eigenschaft, die den, der sie besitzt, früh welke macht".

In 1901 publiceerde Hauser een anthologie van Nederlandse en Vlaamse poëzie onder de titel *Die niederländische Lyrik von 1875 – 1900* en Schlegel heeft voor zijn liederen de in deze bundel opgenomen vertalingen gebruikt. Ik vermoed dat iemand uit zijn Weense netwerk hem op het verschijnen ervan attent heeft gemaakt of misschien heeft iemand hem het boekje wel cadeau gedaan. Het is mij niet bekend of een van Schlegels Weense kennissen Otto Hauser persoonlijk kende.

Overigens is de verschijning van de anthologie ook in Nederland niet onopgemerkt voorbij gegaan, getuige een (zeer negatieve) bespreking in *De Kroniek* en een (genuanceerd positieve) in *Taal en Letteren*, beide verschenen in 1902.

Hausers literatuurhistorische opvattingen werden geschraagd door een 'antropologische', op rassenkenmerken gebaseerde verklaring van de betekenis van een literatuur. Dat hij in Kroatië had behoord tot een minderheid, had misschien een zeker rassenbewustzijn in hem opgewekt en in zijn geval leidde dat tot een Germanencultus. Nederlandse literatuur was voor hem een onderdeel van de 'Niederdeutsche' literatuur, al benadrukte hij wel de "ethnologische Eigenart", de "Eigentümlichkeit" en de "Stammechtheit" van die Nederlandse literatuur. Deze termen klinken ons nu allemaal wat eng in de oren en later is Hauser, onder invloed van de geschriften van Chamberlain en Gobineau, ook daadwerkelijk in het kamp van de nazistische rassentheorieën terecht gekomen.

Overigens koesterde Hauser, naast misschien een vermeende verwantschap als mede-außenseiter, als Auslandsdeutsche, een oprechte bewondering voor met name de Nederlandse

poëzie van na 1875, zoals moge blijken uit een brief die hij in 1901 schreef aan Frederik van Eeden (1860-1932): “Wir haben Ebbe. Mit Richard Wagner waren wir auf der Höhe, nun herrscht Epigonentum. Darum bewundere ich vor allem die niederländische Litteratur, zumal ihre Lyrik”. En inderdaad heeft hij zich sinds 1899 in allerlei tijdschriften ingezet voor de Nederlandse poëzie vanaf 1875.

In het kader van zijn antropologische opvattingen werden allerlei analyses er wel met de blonde haren bij gesleept (wat te doen, bijvoorbeeld, met Van Eedens donkerharigheid in relatie met specifieke kenmerken van zijn literaire werken) en eerlijkheidshalve moet gezegd worden dat zijn vertalingen vaak niet het niveau van het origineel halen en ook niet vrij zijn van fouten.

Ik moet de originelen van Fiore della Neve en Van Nouhuys nog opsporen, maar in het geval van Verwey is het dichtertelijke niveauverschil inderdaad onmiskenbaar in het nadeel van Hauser: allerlei nuances blijken verloren te zijn gegaan. Ik citeer de Duitse versies hier uit de partituren.

Fiore della Neve is een van de pseudoniemen van Martinus Gesinus Lambert van Loghem, die in 1849 werd geboren in Leiden. Zijn vader was wiskundige en vriend en assistent van de befaamde sterrenkundige Frederick Kaiser. Aangezien Kaiser ook bevriend was met de familie Schlegel is het goed denkbaar dat de families van Loghem en Schlegel elkaar gekend hebben.

Van Loghem studeerde letteren in Leiden, waarbij zijn belangstelling vooral uitging naar de Franse literatuur (Hugo, Leconte de Lisle, Rostand), en daarna rechten in Amsterdam. In 1877 was hij mede-oprichter van *De Amsterdammer* (later *De groene Amsterdammer*). Hij was in zijn tijd een veelgelezen dichter, maar de ironie wil dat hij nu nog vooral bekend is omdat zijn dichtwerk *Eene liefde in het zuiden* (1881) in 1886 door enige Tachtigers (o.a. Kloos en Verwey) geparodieerd werd in *Julia*. Andere dichtwerken van Fiore della Neve zijn *Liana* (1882) en *Van eene sultane en andere gedichten* (1884).

Wie zijn poëzie nu leest wordt nog steeds getroffen door de muzikale kwaliteiten ervan. Het is dan ook niet vreemd dat meerdere van zijn gedichten in zijn tijd werden getoonzet en dat hij het libretto schreef voor *De roos van Dekama* (1894/95), een jeugdige opera van Willem Landré (1874-1948) die in 1897 in Haarlem zijn eerste uitvoering beleefde.

Van 1894 tot 1909 was hij letterkundig raadsman bij het *Nederlands Tooneel*. Hij overleed in 1934 in Florence, waar hij vanaf 1920 gewoond had.

“Komm ins Boot, Geliebte!”

**Komm ins Boot, Geliebte, komm zur dunkeln Bucht,
Wo die weißen Rosen träumrisch überhangen,
Welkend durch der Sehnsucht ungestillt Verlangen,
Trauernd ob der Träume allzurascher Flucht;**

**Wo die weißen Rosen träumrisch überhangen,
Bleiche Odalisken in Palastesruh;
Langsam Blätter streuend nicken sie uns zu,
Welkend durch der Sehnsucht ungestillt Verlangen (
der Sehnsucht ungestillt, ungestillt Verlangen).**

**Bleiche Odalisken in Palastesruh,
Kühlen sie die Halle unsrer Liebesfeier,
Weben sie in Duft uns wie in Zauberschleier,
Langsam Blätter streuend, nicken sie uns zu (;
kühlen sie die Halle unsrer Liebesfeier).**

**Komm ins Boot, Geliebte, komm zur dunkeln Bucht!
Wo die weißen Rosen träumrisch überhangen,
Trauernd ob der Träume allzurasher Flucht,
Weben sie in Duft uns wie in Zauberschleier.**

De dichter, criticus en literatuurhistoricus **Albert Verwey** werd in 1865 geboren in Amsterdam en stierf in 1937 in zijn langjarige woonplaats Noordwijk. In 1885 was hij de jongste mede-oprichter van het tweemaandelijks tijdschrift *De Nieuwe Gids*, dat beschouwd wordt als het tijdschrift van de Tachtigers. Hij stond in die tijd sterk onder invloed van Willem Kloos (1859-1938), de dichter van de befaamde versregel “Ik ben een god in het diepst van mijn gedachten”, en die eenheid van vorm en inhoud beschreef als “de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie”.

In 1894 richtte Verwey met Lodewijk van Deyssel (1864-1952) het *Tweemaandelijksch Tijdschrift voor letteren, kunst, wetenschap en politiek* op. Een jaar later ontmoette hij Stefan George (1868-1933), de spilfiguur van de Duitse *Blätter für die Kunst*, wiens *Buch der hängenden Gärten* (waaruit 15 gedichten in 1908/09 zouden worden getoonzet door Arnold Schönberg) juist toen gepubliceerd werd. Een jarenlange vriendschap vol wederzijdse beïnvloeding zou hen verbinden.

In 1905 richtte Verwey, die zich steeds meer van het aanvankelijk geproclameerde individualisme gedistancieerd had, *De Beweging. Algemeen maandschrift voor letteren, kunst, wetenschap en staatkunde* op, waarin niet alleen jonge dichters als Bloem, Nijhoff en Marsman een plaats kregen, maar waaraan bijvoorbeeld ook de architect Berlage meewerkte. Zijn in hetzelfde jaar gepubliceerde *Inleiding tot de nieuwe Nederlandsche dichtkunst 1880-1900* verscheen in een oplage van 20.000 exemplaren. In 1924 werd hij benoemd tot hoogleraar aan de Leidse Universiteit. Opmerkelijk was dat hij tijdens zijn colleges vaak gedichten als voor zichzelf las om de betekenis van klank en ritme hoorbaar te maken.

Um Mitternacht

**Streu duftlosweiße Violen
Rings auf mein Kissen her:**

**Bald wandeln auf leisen Sohlen
Schemen am lichtlosen Meer.**

**In langen Gewanden gehn sie,
geneigt ihr blass Gesicht,
Und murmeln – vielleicht erlehen sie
Vom Tod, was er verspricht.**

**Sie starren und strecken, noch blasser,
Die Arme über's Meer,
Und es weinen die schwarzen Wasser –
Sie wandeln und seufzen schwer.**

**Schon kehren zurück die Gestalten,
Doch blicken mich an noch fest,
Auf die Seele mir fühl'ich die kalten,
Gestorbenen Lippen gepresst.**

**Bis fern der Zug entgleitet
Und schwindet in fahlem Flor
Und klanglos ihr Fuss durchschreitet
Das echolose Thor.**

originele Nederlandse versie:

Doodendroom

**Strooi geureloos-witte violen
Rondom mijn peluw neer,
Want te middernacht zie ik ze dolen,
De schimmen aan 't lichtloos meer. –**

**Zij komen in lange gewaden
met bleek, gebogen hoofd,
En murm'lende of zij baden
Om wat de dood belooft....**

**Zij staren en strekken henen
Hunne armen over 't meer –
En de zwarte wateren weenen –
En stenende keeren zij weer.**

**Doch over den schouder houden
Ze op mij de blikken gevest –
Ik voelde op mijn ziele hun kouden,
verstorvenen mond geprest. –**

**Tot deinzende in de hallen,
Die schein'ren, ver en vaal,
Hun voeten klankloos vallen
Op 't echo-loos portaal...**

gedateerd: Oudejaarsavond '82

opgedragen: aan Jac. van Looy

geciteerd uit: *Persephone en andere gedichten*, bij A. Rössing in 's Gravenhage, Anno 1885.

Jac. van Looy werd in 1855 geboren in Haarlem, waar hij in 1930 overleed. Hij was niet alleen een begaafd schilder, maar ook een begenadigd schrijver wiens werk vaak een sterk impressionistisch karakter heeft. Hij debuteerde in 1886 in *De Nieuwe Gids* en wordt tot de Tachtigers gerekend. Schlegel en Van Looy waren dus stadgenoten – afgezien van het feit dat Van Looy vaak op reis was. Ik heb echter geen aanwijzing gevonden dat zij elkaar gekend hebben. Zoals andere Tachtigers was Van Looy wel bevriend met Alphons Diepenbroek (1862-1921).

W.G. (Willem Gerard) van Nouhuys werd in 1854 geboren in Zaltbommel. Aanvankelijk werkte hij in het bedrijf van zijn vader, maar in 1891 vestigde hij zich in 's Gravenhage om zich geheel te wijden aan de literatuur en aan de literatuur- en toneelkritiek, o.a. in *Het Vaderland*. In 1903 richtte hij met Cyriel Buysse (1859-1932) en Louis Couperus (1863-1923) het letterkundig tijdschrift *Groot Nederland* op. Van 1909 tot aan zijn dood in 1914 was hij letterkundig raadsman bij het *Nederlands Tooneel*, als opvolger van Van Loghem.

In 1882 publiceerde hij een bundel *Gedichten en Gedachten*, maar het zwaartepunt van zijn oorspronkelijke oeuvre ligt bij zijn toneelwerken.

Abend

**Windweben bringt vom Sonnentod
Die traurige Märe;
Hoch trauern die Wolken: müde Heere,
Trüb, schreiendrot.**

**Feldblumen senden, wie Weirauchschalen,
Nachtweiheluft
In die stille, die lichtverlassene Luft,
Beraubt ihrer Stralen.**

**Tiefdunckeln Wassern entsteigt ein grauer,
Neblicher Flor;
Aufsäuselnd geht durch das Uferrohr
Ein fremder Schauer...**

**Der trauerende Osten scheint sich so fern
Zu bergen im Dunkel;
Im Westen erblinkt, o tröstend Gefunkel!
Ein heller Stern.**

(31 oktober 2005)